

idéző kép pedig mintegy összefoglalja, egyesíti az előző kettőt: a testi forróság, fájdalom (láz)rózsáit és a gázrózsákat a kinyílt rózsák képével helyettesíti. A *Gravitáció* (92.) a címbeli fogalom eredeti (a Föld tömegvonzására vonatkozó) jelentésén túl háromféle metaforikus értelmezést von egybe: az emlékezet, a múlt jelenbeli cselekvéseinkre gyakorolt hatása, az anya és fia közötti megkérdőjelezhetetlen, felszámolhatatlan kapcsolat, valamint a testnek a természettel vagy a katasztrófákkal szembeni tehetetlenségének „gravitációs mezeje” kerül egymás mellé. A vers volta-képp a fizikai, a morális és az emocionális kötöttségek természetéről, azaz az emberi létezés törvényszerűségeiről beszél.

Összességében a *Hideghullám* versei arra a kérdésre (is) keresik a választ, hogy milyen módon lehet kifejezni a világban való létezést, azonban az egyes versek más-más epikus vagy motivikus keretben fogalmazzák meg ezt a tudást, illetve az ezzel kapcsolatos kérdéseket, a világgal való találkozás alapvető élményét, és akaratlanul is hatással vannak ránk. Tüneteket okoznak, mint az érkező frontok kölcsönhatásai, amelyek nyilvánvalóan jelzik az idők alatt bekövetkezett, végbement sérüléseket, változásokat. (*Magvető*)

NAGY CSILLA

Keveset fog

R25 – A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN SZÜLETETT GENERÁCIÓ A MAGYAR LÍRÁBAN

Mennyi legyen

Hány verset olvasol el tőle ahhoz, hogy eldöntsd, érdemes odafigyelni egy költőreménységre? Hány jó vers után gondolod, hogy ő egy ígéretes szerző, és több mint önjelölt? Három. Ugye? Három a magyar poétaigazsági minimum. Ennyi jó szöveg biztosan kell ahhoz, hogy a fölcillanó érdeklődés rokonszenvedbe, tudatos figyelembe forduljon. A szerző–szöveg–arány tehát ebben az antológiában alulról üti a lécet, korrekt, még éppen elfogadható. Annál nagyobb a szerkesztő felelőssége, hogy melyik három művet választja ki. A válogatott anyag egyenletes minőségétől és karakterességétől függ, hogy születhet-e elbillenő ítélet. Áfra János vállalja ezt a felelősséget az *R25* lapjain, a rendszerváltás után huszonöt évvel jelentkező fiatal költészet antológiájában. A kötet huszonöt olyan lírikustól közöl három-három verset, akik már e történelmi fordulópont után születtek, „a blogszférában szocializálódtak”. Akik közül sokak műve „az online kulturális szféra térnyerése előtt aligha jöhetett volna létre” – ahogyan a szerkesztő fogalmaz. Ez valóban megkülönbözteti az *R25* szerzőinek hangját az idősebbekétől? A születési év befolyásolja lírájukat meghatározó módon? Van annyi alkotó ember ebben a nemzedékben, akik munkája érdemes a nyilvánosságra?

Hiszünk az antológiákban?

Általában nem. A mindenkori szerkesztők ambíciója heroikus. Egy antológiában ráadásul látványosabbá válnak pro és kontra meghozott népszerűtlen döntéseik. Mi csak találgathatjuk az okokat, vagy föltételezhetjük a pusztán esztétikai alapot. Elvileg adott a lehetőség, hogy a figyelmünket addig elkerülő tehetségek közül egyeseket ezeken az oldalakon fedezzünk föl. Azonban a válogatás kritériumrendszere – legyenek ezek akár ünnepi, akár hazafias tematikai, akár nemzedéki-biográfiai szempontok –, valamint a látteleként elkönnyvelhető tanulság minden újabb nekifutás esetében vitatott. A kritika számon kérő szempontjai változatosak lehetnek, de szerkesztő aligha marad elmarasztalások nélkül, recenzense ellenségek nélkül. A legifjabb, huszonéves lírikusok antológiájának gondolata első hallásra kétségeket ébreszt. Ismét olyan publikumért kiáltó együttállásnak lehetünk tanúi, mint amikor Ady, Babits, Juhász Gyula, Balázs Béla egy kötetben debütált? Engedékenyebb hozzáállással is gyanút kelt a huszonötös – vállaltan esetleges – szerzői keretszám. A „megszólalásmódok és attitűdök egységbe foglalható sokfélesége” alighanem bármelyik irodalomtörténeti pillanatra igaz, miközben Áfra arra hivatkozik, hogy ez csak most, az internet térnyerésével vált „elgondolhatóvá”. A megismerés után kétségeink sem maradhatnak afelől, hogy a nagy merítés hiábavaló. Van ugyan fogás, de az arra érdemes szerzők kis csoportját már másik hálóval is kifogtuk, megismerhettük őket önálló köteteikből. Pedig akár örülhetnénk is. Ha csak e kevesek munkáiból állna össze egy kötetre való, akkor kritikánk pont ellenkező előjelű lenne.

Miért így szép

A tematikus szerkesztés kedvcsináló, eltér a *Szép versek* betűrendes válogatásától. Meg is van az esély arra, hogy meghalljuk, hogyan beszél, milyen hangsúlyokkal vagy felhangokkal ez a nemzedék mint csoport. Azonban a kitaró olvasók elől a téma szerinti csoportosítás nem fedheti el a legfőbb problémát. Sőt, az oldalanként változó szerzőiség ki is emeli azt a tényt, hogy a válogatás finoman szólva is egyenetlen. A füzetke vékony, és sajnos jó, ha hatan állva maradnak egy képzeletbeli élménydetektor költészetérzékelő tesztje után. Ennél sokkal nagyobb probléma, hogy bizonyos szerzőktől kiválasztott három-négy munka között is óriási az esztétikai különbség. Ez az egyenetlenség Biró Krisztián, Balogh Zetas Péter, Borda Réka szövegeivel kapcsolatban a legzavaróbb.

A *Csendes környék*ben például Biró Krisztián egészen merész kapcsolatokat alakít ki konkrét látványok között, annál talányosabb a metaforikus képben rejlő azonosság alapja. „Krematóriumok vannak benned, / a nyakadon mind kitapintható.” A feszültség a harmadik sorban oldódik, itt kerülünk közelebb az azonosítás okához. „Kiket hamvasztottál el magadban?” A kép mértéktartó allegóriává fejlődik, Biró pontosan adagolja a feszültséget és az értelmezést segítő jelentéstani elemeket. A versszak közepén a beszélő hang fókusza élesedik, egyben tematizálódik. „Engem belőled ők érdekelnek / – a sétálók, a szédülékenyek”. A versszak végén az én a *teről* szóló beszámoló részévé válik, beleolvad a kijelölt halmazba:

„addig kérdeznék róluk, amíg / rá nem jössz, hogy én is közülük jöttem”. A második versszak visszahozza a test tematikájú képet, vagyis az allegória folytatódik, úgyesen egyensúlyt teremtve a konkrét tárgyiasságok és az elvonatkoztatást segítő fogalmak között. Hasonlóan szép kidolgozása a szerző *Másból nőttem* című darabja. Meglepő ezek után a *Nevek maradnak* elnagyoltsága, a hevenyészve összekötözött motívumháló, a kiszámítható, ellentétes mellékmondatokra épülő logikai rend. Az *optimista* esetében pedig egyetlen költeményben tapintható az esztétikai egyenetlenség. Az óvodai emlékkép eleve veszélyesen nosztalgikus versindítás. Bár a nagybácsi májkómája elvileg ellenpontoszthatná a nosztalgikus nézőpontot, a kontraszt stilisztikailag túl nagyra sikerül, ezért az érzelmességet fokozza. A szabálytalan metrikájú és rímtelen szonett második felében az időszembesítés rezignált-ironikus hangvétele szintén a beszélő nosztalgikus attitűdjét fokozza: „nem dobálunk csillagokat kövekkel”. Ad notam *Ha az életben* (Kispál és a Borz). A ráütő sorok paradoxona pedig túl egyszerű ahhoz, hogy kijózanítóan hasson, és ahhoz is, hogy a verszárlat frappáns legyen.

A könyvvel kapcsolatos égető kérdés tehát, hogy miért ismétli meg a webes felületeknek a minőségi különbségeket elfedő, homogenizáló technikáját a print világában? Hogyan kerülnek André Ferenc, Kali Ágnes gondolatilag kiforratlan, esztétikailag zavaros, széttartó munkái vagy Stermeczky Zsolt Gábor hűtőmágnesegyszerűségű írásai Kerber Balázs, Zilahi Anna vagy Fehér Renátó költeményei mellé? Miért kerül Nagy Hajnal Csilla másik két verse a *Nyugszom békében* című opusszal együtt a kötetbe? Ahogyan Szabó Márton István szakmai megítélésének is jót tett volna, ha a *Mikor már nem* című írás helyett egy kevésbé szentimentálisat közöl a szerkesztő („Gyermekeket szerettem volna tőled. / Csillogó szemű, tündérhajjú lánygyermeket”).

A válogatás olyan szerzőket is fölvonultat, akiket erős marketingjük vagy neves kiadónál megjelent kötetük létezése alapján már evidensen költőként tisztel a szűkebb-tágabb olvasóközönség, ám például ennek az antológiának a fénytörésében reálisabban látszik a teljesítményük. Gyöngé. Miért kerültek hát bele? Illik megismételni a szakmailag téves ítéleteket? Emiatt az átfogó, az egyes szerzők, de még egyes versek szintjén is jelentkező egyenetlenség miatt elvész az erős benyomás lehetősége. A kötetben szereplő három verse alapján eldönthetetlen számomra, hogy Borda Réka, Balogh Zetas Péter, Nagy Hajnal Csilla tud-e írni. Hevesi Judit, Kemény Lili és Nyerges Gábor Ádám technikai tudása mögül elő tud-e törni (más versekből vagy az életmű későbbi szakaszában) az élmény? Le tudják-e vetkőzni a nagy gesztusok görcsét? „Eltemetnek majd a galambok” (Hevesi Judit), „Az én bűnöm, hogy apám megváltotta / a világot, de senki nem vette észre” (Kemény Lili: *Bűnbeesés*). Vagy hitelessé tudnak-e válni másutt/később hasonló nagyívűségeik – „Vigyázzunk egymásra álmunkban, / mert semmi sem véd meg ébren” (Nyerges Gábor Ádám: *Nagyon féltem*).

Győrfi Kata, Kemény Lili, Gužák Klaudia, Horváth Imre Olivér költeményei alapján egységes benyomás tud kialakulni, és magamban a folytatásnak drukkolok. Meglepő nézőpontokat és szimbólumokat hoznak hétköznapi társas interakciók vershelyzeteibe. Egy nagyapa empátiikus látószögét (így ültünk sokat, sírdogálva, / lecsúszott herékkel, egymás alatt” – Horváth Imre Olivér: *Empátia*), egy hűgét

(„Ő a nővérem // nem hordott melltartót / mert a műzsák nem hordanak” – Guzák Klaudia: *A nővérem*), egy társ izgalmasan beszűkült (elvárás)horizontját („mintha mindig mondanál valamit, / és nekem nincs időm megvárni az első hangot” – Győrfi Kata: *mintha mindig*).

Zilahi Anna, Kerber Balázs, Fehér Renátó és Juhász Tibor azok, akiknek egyértelműen örülni lehet, mert lírájuk feszes, verseikben alig akadnak elnagyoltságok, túlvállalások vagy üresjáratok. A kozmikus távlatokat, kinyilatkoztatásszerű megnyilatkozásokat vagy épp a fennköltnek ható gondolatritmust esetükben ellenpontozza a kortárs valóságra tett reflexió vagy az önirónia, mint Fehér Renátó alábbi verszárlatában: „Öregen ér tehát a feltámadás reggele. / Mert bennem bujkál félelem és lakik bátorság. / Ezek pedig régimódi dolgok.” (*Ká-európai ismerős*)

Azonban négy-nél többen is vannak azok a szerzők, akik sajnos nem kérték nevük elhallgatását, és ez már bizony sok a huszonötötre. Nemzedéki látélet éppen ezért nem születhetett.

Aki sokat markol

Ha valami a legfiatalabb költőgeneráció írói sajátosságaként, de a pontosság kedvéért mondjuk csak azt, leszűrhető poétikai tanulságaként maradhat meg az emlékezetünkben, miután az *R25*-öt becsületesen végigolvastuk, az a nagyotmondás. Poétikai-esztétikai nagyotmondás, természetesen: sok valódi mondat, kevés igaz. A sorstragédiákat sejtető magánmitológiák nehezen kerülnek el a rezignáció és elégtelenség hagyományos mintázatait, közhelyeit. „Így halsz bele a saját testedbe” (Baranyi Gergely: *Hazaút*); „A halál rám adja nászruháját” (Kali Ágnes: *Hétköznapok*); „Csillagok robbannak”, „Eléd futnak a folyók” (Polák Péter: *madarak leszünk*). A felfokozott érzelmekről számot adó mondatok sokszor banálisra vagy bumfordira sikerülnek. „Belülről sorvadok el, ha maradok” (Bende Tamás: *Szívjáték*); „Gyermekek szerettem volna tőled” (Szabó Márton István: *Mikor már nem*); „befogadtad a bennem nyűszítő állatot” (Bende Tamás: *Nem fordulsz vissza*).

Feltűnően sokan (Hevesi Judit, Bende Tamás, Nyerges Gábor Ádám, Kemény Lili, Polák Péter, Szenderák Bence, Baranyi Gergely) puffogatnak életbevágó eseményekről, fölforgató érzelmekről hírt adó szavakat, melyek közül akár eggyel is nehéz a hitelesség egyensúlyában tartani a költeményt. Így a verssor esetleg épp a társadalmilag is figyelmet érdemlő témákról szólva válik hatásvadásszá, mint például Hevesi Judit *amnéziaterápia* című versének szinte minden sorában („felpróbálok / a legkisebb bakancsot / a Duna-parton”).

Nemcsak a szavak szintjén tehát, hanem – s ez talán még súlyosabb – a versmondatok, mondatok szintjén is általános a jelentés devalválása. „[É]s nem érti meg majd akkor senki sem” (Szabó Márton István: *A táncosnő*); „még önmagadat se hiszed, hiszed el” (André Ferenc: *elszakadó*); „Csak az idő / Kurválkodik veled” (Kali Ágnes: *Festeni tanítottál*); „Én szívesen leszek a sírod” (Kemény Zsófi: *Huszonnyolc*). Ezekben az esetekben a fiatal költő a szó új szemantikájának megteremtését megspórolja, ugyanakkor a lexéma, a szintagma a régi értelmében (ideértve az automatizálódott jelentésmezőt) elcsépelet, üres, így a kontextusban mindenképpen kellő beágyazottság, megalapozottság nélkül marad.

Magasan kitűnnek a mezőnyből a nyitóverset is jegyző Kerber Balázs, valamint Juhász Tibor és Fehér Renátó költeményei (bár utóbbtól a *Fuga* messze nem üti meg itt közölt másik két darabja színvonalát – éppen a fönt vázolt automatizmusok, klisék miatt). Kerber esetében az *Alsom rendszertelenül* (2014, JAK–PRAE.HU), Juhász esetében az *Ez nem az a környezet* (2015, FISZ–Apokrif), Fehér esetében a *Garázsmenet* (2014, Magvető) című első könyv szilárdíthatja meg az antológia alapján is fölépülő kellemes benyomást. Kerber legerőteljesebb kézjegye a pontos megfigyelésekből kibontakozó, a képzavar határáig merészkedő, rendkívül szuggesztív képi világ, melyet egy hezitáló, verbálisan vagy mozgásában tétova, de mindig kiszolgáltatott versszubjektum közvetít: „Vársz rá a parton / hozod gyámoltalan / matracodat”; „A professzor arca kérgesedik. / Basileus, mondja, és átfut / az árkokon egy árnyék”. Hétköznapi szavakból álló szókapcsolataiból fűszeres keverék: meghökkentő látványok, ünnepélyes hangulat és humor származik. Juhász Tibor versvilága azonnal beszippant egy leginkább Sziij Ferencről ismert (igaz, ott kozmikus távlatokat rejtő) kelet-európai atmoszférába, általános emberi és sajátos társadalmi problémáink halmazába. Költeményei harmonikusan kötik be a beszélt nyelvi alakzatok esetlenségét egy sűrű motívumhálóba. A hétköznapi tárgyiasságok, a megfigyelés szenttelen modalitása jól megfér az intim vagy meglepő helyzetek jelenetezésével. Belesimulnak szöveggörnyezetükbe az olyan banális mondatok is, mint: „Ne egyem magam, szólalt meg.”, „Egy buszmegállóban megálltunk.”, miközben a vers korántsem válik lapossá. Fehér Renátó verseinek „közéleti érzékenysége” (a szerk.), a személyesség családi, politikai és nemzeti kontextusba helyezése, valamint poétikájának kiforrottsága emeli ki a mezőnyből. Az érett hang leginkább a versszubjektum önszembesítő, ugyanakkor számon kérő attitűdjéből, a patetikus és a közhelyes stílus hatásos összegyűréséből származik. Az eredmény elegáns, a szerző metaforikusan és explicite is megfogalmazott kérdései mélyrehatóak.

„Kényszeres nevetés vagyok” – szól Zilahi Anna egyik versének erős kezdőmondata. A szerző azon üdítő kivételek egyike, akik a szabadverset fereszen tudják tartani. Zilahi első sorban karakteres, gyakran felszólító módú megnyilatkozások és a mindennapiság hanyagabb nyelvi hordalékainak keverékével éri el, hogy szövege mindvégig fenntartsa az érdeklődést. Jól él a formát tovább lazító sorát-hajlás lehetőségével is. A mondatszerkezet szétszakító enjambement-jainak ritmikai és jelentéstani funkciója van. Zilahi kézben tartja az egyes költemények motívumszárait is, a vizuális elemek kirajzoltak és egymásba érnek. Versnyelvi megoldásai összességében is bátorságra vallanak és tehetséget ígérnek.

A bátor szókimondás igényét sejtető beszélt nyelvi alakzatoknak, a patetikus hangnemet személyességgel váltogató vagy természetes-szexuális képekkel ötvöző nyelvezetnek manapság ritkán sikerül elkerülnie a keresettség látszatát. Kevesek tudnak stilisztikailag fegyelmezettek, pontosak maradni a szabadvers formáján belül, jól élni annak tágasságával. Ahogy kevesen tudják ritmikus költeményben távol tartani magukat a banális megnyilatkozásoktól. Ez jól látszik az *R25* lapjait pergetve. Várjuk a kevesek antológiáját. (JAK–PRAE.HU)